

Slavko Burzanović, CRNA GORA U ITALIJANSKOJ SPOLJNOJ
POLITICI 1861–1923, CANU, Podgorica 2019.

Odnosi Crne Gore i Italije do sada nisu bili sistematski obrađeni. Knjiga historičara dr Slavka Burzanovića *Crna Gora u italijanskoj spoljnoj politici 1861–1923*, rezultat je autorovih istraživanja u domaćim i stranim arhivima i višegodišnjeg predanog bavljenja ovom temom. Dio rezultata svograda kolega Burzanović je ranije publikovao u vidu nekoliko članaka i priloga, dok su neka od istraživanja u italijanskim institucijama bila podržana kroz dva naučna projekta, *Crna Gora u italijanskoj spoljnoj politici 1874–1896*, i *Crna Gora i Jugoistočna Evropa u spoljnoj politici velikih sila početkom XX vijeka*, realizovana u Istorijском институту Crne Gore. Dokumentacionu osnovu ove studije čini istorijska građa koja se čuva u arhivskim ustanovama u Cetinju, Podgorici, Beogradu, Rimu, Milanu, Torinu, Trstu, Veneciji, Bolonji, Beču, Parizu. Korišćeni su važni zbornici objavljene diplomatske građe i privatna zbirka u posjedu porodice Plamenac. Autor je ostvario sistematski uvid u onovremenu italijansku i crnogorsku štampu i konsultovao brojnu monografsku i memoarsku literaturu, kao i druge naučne priloge u kojima se tretira ova problematika. Iako je težište studije na spoljnopolitičkom i diplomatskom djelovanju, naznačeni su osnovi ekonomskih, kulturnih i uku-

pnih društvenih odnosa i uticaja dvije zemlje. Posebno je temeljno obrađen prodor italijanskog ekonomskog uticaja u Crnu Goru u prvoj deceniji XX vijeka. To je veoma važno za razumijevanje odnosa Italije i Crne Gore u političkoj ravni. Spoljnu politiku Italije prema Crnoj Gori autor posmatra u korelaciji sa unutrašnjopolitičkim faktorima koji su u Italiji determinisali spoljnu politiku, i u sklopu ukupnih međunarodnih odnosa italijanske države, posebno sa ostalim evropskim silama, i njenih aspiracija u Jadranskom pitanju i na Balkanu.

Politika Italije kao nove, ali važne evropske sile, prema Crnoj Gori predstavlja značajan dio ukupnog međunarodnog položaja Crne Gore u naznačenom periodu. Kako su ti odnosi dobijali na intenzitetu slijedom različitih faktora, od dinastičkog orođavanja, do ekonomskog upliva italijanskog kapitala, došlo se do tačke kada je u vrijeme Aneksione krize italijanska političko-diplomatska podrška predstavljala posebnu vrijednost i oslonac za crnogorske težnje. Sa ciljem jačanja svojih pozicija na istočnoj obali Jadrana, Italija se u Crnoj Gori susrela sa dominantnim ruskim uticajem, koji nije uspjela da istisne, ali ga je učinila manje ekskluzivnim, kako s pravom konstatuje Burzanović.

Prva poglavlja ove knjige (ukupno 590 strana), posvećena su više određenim italijanskim koncepcijama o povezivanju Risordimenta i Istočnog pitanja, te maglovitom planu o iskrcavanju garibaldinaca u Crnu Goru. Ali uskoro slijede i prvi konkretni diplomatski dodiri kroz posjetu crnogorskog knjaza Nikole kralju Viktoru Emanuelu II, te imenovanje italijanskog konzula u Crnoj Gori 1873. godine. Mada se o tome nije službeno izjašnjavala, italijanska diplomatija je u ovo vrijeme Crnu Goru smatrala praktično nezavisnom državom.

Autor je pokazao da je tokom Velike istočne krize italijansko javno mnjenje imalo simpatije prema Crnoj Gori, ali da je njena vlada iza prijateljske retorike ostajala rezervisana. Razlog nalazi u tome što je Italija je bila preokupirana unutrašnjom integracijom, a politička elita je Crnu Goru posmatrala kao ekspanziona ruske balkanske politike. Nakon Berlinskog kongresa, u maju 1879. godine, u Crnoj Gori je uspostavljeno italijansko poslanstvo zvaničnim akreditovanjem Durandoa, koji se već od ranije nalazio u Crnoj Gori kao specijalni izaslanik, pokušavajući da italijanske interese na ovom području pozicionira između ruskih i austrougarskih.

Krajem XIX vijeka interes Italije za Balkan i Crnu Goru se povećava. Za italijansko-crnogorske odnose brak prijestolonasljednika Viktora Emanuela sa princezom Jelenom Petrović 1896. godine bio je prelomni momenat. Burzanović smatra da su Italijani u Crnoj Gori prepoznali uporište za svoju ekspanziju na Balkanu ili *vrata Balkana*, kako se u jednoj prilici izrazio Antonio Baldači. U prvoj deceniji XX vijeka Italija je, posredstvom kompanija subvencioniranih od države, ostvarila snažan ekonomski prodor u Crnu Goru, što je predmet op-

širnog razmatranja u sedmom poglavlju knjige, naslovljenom *Jačanje italijanskog ekonomskog i političkog uticaja u Crnoj Gori od 1903. do 1909. godine*. Tokom ovog perioda Crna Gora će osjetiti pozitivne posljedice dobrih diplomatskih odnosa sa Italijom, kroz angažovanje italijanske diplomatije 1909. godine za ukidanje člana 29 Berlinskog ugovora, čime je bio ograničen suverenitet Crne Gore na moru.

Prvi svjetski rat donio je jedan paradoks u odnosima dvije zemlje koje će se nakon Londonskog ugovora naći u formalnom ratnom savezništvu. Italija je Crnoj Gori najveću uslugu učinila u vrijeme neutralnosti kada se Austro-Ugarska, iz obzira prema stavovima italijanske vlade, uzdržavala od napada na crnogorske pozicije na Lovčenu. Potom je crnogorsko zauzimanje Skadra imalo strahovite posljedice na odnose Crne Gore sa silama Antante, a pogotovo sa Italijom, kako konstatuje autor Burzanović. Razlog je u tome što su se na području sjeverne Albanije sučelile italijanske i crnogorske pretenzije. Pogoršanje odnosa usljed djelovanja više faktora, uslovalo je odluku kralja Nikole da nakon vojničkog sloma svoje zemlje, januara 1916. godine, za sjedište crnogorske vlade u egzilu izabere Francusku. Po mišljenju autora, tokom rata i u vrijeme mirovne konferencije u Parizu italijanska diplomatija trudila se da ne preuzima obaveze prema crnogorskom kralju i vladi, a da održi pitanje o opstanku crnogorske države otvorenim, i sačeka vrijeme odlučivanja o pitanjima za koje je bila najviše zainteresovana, posluživši se Crnom Gorom kao objektom trgovine. Italijansko podsticanje Božićne pobune, podrška vladi Jovana Plamenca i potpisivanje sa njom ugovora o stvaranju i finansiranju vojne jedinice u Gaeti, koincidiraju sa

periodom loših odnosa Italije i njenih saveznika na mirovnoj konferenciji u Parizu. Potenciranje crnogorskog pitanja bio je jedan od odgovora italijanske vlade na nedovoljno savezničko respektovanje italijanskih interesa na Jadranu. Dalje od ove demonstracije nije se išlo, niti se ikada namjeravalo. Zapravo, posljednja faza italijansko-crnogorskih donosa, 1920–1923. godine, predstavlja samo vrijeme operacionalizacije Rapalskog ugovora kojim je Italija, rješavajući svoje Jadransko pitanje, prestala da podržava crnogorske izbjegličke vlade, konstatuje Burzanović.

U cjelini gledano, Italija je svoje odnose sa Crnom Gorom gradila u okvirima svojih strateških političkih i ekonomskih interesa koji su bili u skladu sa ambicijom da svoju moć proširi i izvan

Apeninskog poluostrva. Razvijeni ekonomski odnosi i relativno česti zvanični susreti na najvišem nivou, uz izraze dinastičkih obzira i naklonosti, donekle su zamagljivali činjenicu da su spoljne politike dvije zemlje bile različite i u svojim tradicijama i u svojim ciljevima. Bez obzira na to, interesovanje i angažovanje italijanske spoljne politike prema Crnoj Gori u naznačenom istorijskom periodu bilo je konstantno, povremeno dinamično, i svakako vrlo važno za međunarodni položaj Crne Gore.

Slavko Burzanović se u dosadašnjem radu istakao kao priređivač više zbornika istorijskih dokumenata, ali će svakako ostati najprepoznatljiviji kao uporni istraživač u oblasti odnosa Crne Gore i Italije, čiji je rezultat ova vrijedna i temeljna studija.

Prof. dr Saša Knežević